

Niko IKIĆ

ODNOS KATOLIČKE CRKVE PREMA DRUŠTVU KOD NAS S POSEBNIM OSVRTOM NA ODNOS CRKVE PREMA NACIJI*

Sažetak

Medu vječno interesantna pitanja pripada korelacija: Crkva - društvo. Ta korelacija je primarno pitanje ovog uratka. Ovdje se ta korelacija dodiruje iz dva povijeno-teološka aspekta, naime patrističkog i modernog. Iz patrističkog povijesnog razdoblja oslanjam se kratko na teološke misli iz Pisma Diognetu nepoznatog autora, te na stavove Klementa Rimskog, Tertulijana, Ireneja, Origena, Ambrozija, Ivana Zlatoustog i nešto opširnije na Augustinove misli. Moderni pogled na ovu korelaciju ne može zaobići dokumente Drugoga vatikanskog koncila, gdje dodirujem vrlo senzibilnu temu odnosa Crkve i nacije. Moderni i patristički aspekt ove korelacije pokazuje u mnogočemu komplementarnost Crkve i društva kao dviju stvarnosti koje se stoga u mnogočemu prožimaju a ne suprotstavljaju. Dvije stvarnosti ne treba identifikirati jer svaka ima svoje vlastito područje djelovanja. Obadvije stvarnosti se susreću u čovjeku i samo u njemu i radi njegova dobra imaju svoje osmišljenje.

Uvod

Što su kršćani po svojoj naravi? Kakav je njihov odnos prema društvenoj zajednici u kojoj žive? To su vječna pitanja koja su pokretala generacije kršćana na traženje adekvatnog odgovora. Što je Crkva a što društvo? Koja je uloga Crkve u našem svijetu, u tom i takvom društvu? Korelacija Crkva - društvo je temeljno pitanje ovog referata? Jesu li to apsolutno odvojene ili odbojne, kompatibilne ili nekompatibilne stvarnosti?

* Ovo je doradeni tekst predavanja održanog u Beogradu na simpoziju *Hrišćanstvo i politika*, kojega su organizirali Pax Christi i Konrad-Adenauer-Stiftung 25.-26. studenoga 2002. Sažetak na engleskom jeziku priredio dr. Mato Zovkić.

Pitanju odnosa Crkve i društva pristupam iz dva temeljna aspekta. U prvom dijelu donosim neke stavove i misli iz patrističkog razdoblja, u drugom dijelu one Drugoga vatikanskog sabora.

I. Izbor misli svetih otaca o korelaciji Crkve i društva

I.1. Pismo Diognetu

Medu bisere kršćanske poetične i apologetske teologije koja obrađuje ovu problematiku ubraja se pismo Diognetu. Misli u ovom pismu sigurno su nadahnjivale generacije kršćanskih teologa i crkvenog naučiteljstva, pa tako zasigurno i tekst pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* Drugoga vatikanskog koncila, koju ćemo kasnije spominjati. Toliko je anonimni pisac zaronio u bit kršćanstva da je zaboravio ostaviti svoj autogram.¹ Kršćanstvo ima zahvaliti za ovo biser djelo apologetske književnosti Diognetovoj znatiželji da upozna posebnost kršćanstva. Kao ugledni i pismeni poganin obraća se s toplom molbom svome kršćanskom prijatelju da mu objasni posebice tri pitanja: Tko je taj Bog u koga kršćani polažu tako veliko povjerenje da njemu za ljubav obescjenjuju ovaj svijet? Što je to u biti njihova tako poznata ljubav prema bližnjemu? te zašto je ova religija tako kasno došla na svijet? Čini se da je nepoznati pisac u doba žestokih progonstava bio toliko ganut tom zamolbom da je založio sve svoje sposobnosti uma i srca da svojim odgovorom kršćanstvo približi Diognetu i da mu otvori srce i dušu za Krista.

U svome odgovoru on dotiče pitanje naravi i odnosa kršćanstva prema društvu. Kršćani po njemu, nemaju bitnih vanjskih karakteristika po kojima bi se razlikovali od drugih. Ne razlikuju se ni po domovini, ni po jeziku, niti po običajima od drugih ljudi. Oni ne nastanjuju nigdje svoje vlastite gradove, ne upotrebljavaju posebni jezik, niti žive neki život koji bi ih udaljavo od drugih. Njihov nauk ne potječe od oštroomnih ljudi a svoju vjeru ne zastupaju ljudskom naučenom mudrošću. Oni nastanjuju grčke i negrčke gradove, kako je već nekome dodijeljeno. Prilagode se običajima dotične zemlje u odijevanju, ishrani i uopće stilu života, a u tim okolnosti čudnovato i priznato svjedoče promjene u društvenom životu. Svaki obitava u svojoj vlastitoj domovini, ali ostaje stranac bez građanskih

¹ Djelo se pripisivalo Justinu, ali zbog posebno snažnog poetskog izraza odudara od ostalih njegovih djela, pa se smatra da je posrijedi ipak drugi nepoznati autor. Analiza teksta dolazi do zaključka da je 11. i 12. poglavlje ovog pisma dodatno napisao neki drugi autor. Djelo je nastalo od sredine 2. do sredine 3. st., dakle, u vrijeme žestokih progona kršćana.

prava. U svemu sudjeluju kao građani a sve si dopuštaju kao tuđinci. Svaka tuđina je njima domovina, a svaka domovina je njima tuđina. Kao i svi drugi oni se žene i radaju djecu, ali novorođene ne isključuju. Oni imaju zajednički stol ali ne i zajednički lager. Oni su u tijelu ali ne žive po tijelu. Obitavaju na zemlji ali je njihov život na nebu. Poštuju postojeće zakone ali ih nadmašuju u svom životu. Oni ljube sve a od svih su progonjeni. Njih se ne poznaje ali ih se osuđuje. Ubijaju ih a oni se tako radaju za život. Oni su siromašni a mnoge obogaćuju. Sve im nedostaje a ipak imaju svega u izobilju. Oni su prezirani a u preziranju proslavljeni. Sramočeni su a ipak pravedni. Vrijedani su i blagoslovljeni, ismježivani i čašćeni. Čine dobro a kažnjavani kao zločinci, osuđivani na smrt raduju se kao da su probuđeni na život. Od Židova napadani kao stranci a od Grka progonjeni, ali mrzitelji ne mogu navesti ni jedan razlog njihova neprijateljstva.

Da se kratko izrazi, pisac kaže: Što je duša tijelu, to su kršćani u svijetu. Kao što je duša rasprostranjena po svim udovima tijela, tako i kršćani po svim gradovima svijeta. Duša pak stanuje u tijelu a ne potječe od tijela, tako kršćani stanuju u svijetu ali nisu od svijeta. Kao što je nevidljiva duša otjelovljena vidljivim tijelom, tako se zna i o kršćanima da su oni pak u svijetu ali njihova vjera ostaje nevidljiva.² Pisac iz neoplatonističke pozicije misli da tijelo samo zato mrzi dušu i nastoji je pokoriti, koja mu ne nanosi bol, jer ga ona sprječava da se oda strastima. Isto tako svijet mrzi kršćane, koji mu ne nanose nikakvu bol, nego samo jer se oni protive njegovim pohlepama. Duša ljubi njoj nenaklonjeno tijelo i udove, tako ljube kršćani svoje mrzitelje. Duša je pak od tijela utamničena, ali ona ipak drži tijelo na okupu, tako bivaju i kršćani od svijeta istovremeno držani u poslušnosti, ali upravo oni drže svijet na okupu. Besmrtno živi duša u smrtnom šatoru, tako žive i kršćani u prolaznome a očekuju neprolaznost na nebu. Nedovoljno nahranjena i žedna duša postaje savršenija. Tako i kršćani iz dana u dan povećaju se kada ih se smrtno kažnjava. Bog ih je postavio u takvo stanje pa ga oni nemaju pravo napustiti.³

² Svoju liturgiju slave tajno.

³ Ovdje je donesen slobodan prijevod 5. i 6. poglavlja pisma ili poslanice Diognetu prema: *Bibliothek der Kirchenväter (BKV), Frühchristliche Apologeten I*, Kempten-München 1913., str. 9-10. Tekst donosi i *Časoslov naroda Božjega*, br. 3 (1973), str. 1693-1694. Vrlo je zanimljivo da biskup Polikarp naziva Crkvu u Filipima "tuđinom", čemu se mogu pripisati i druga značenja, ali zasigurno i ono o kojem govori pismo Diognetu. Usp. Fil 1,1-2, 3; Funk 1, str. 267-269, ili u *Časoslovu naroda Božjega*, br. 5 (1973), str. 2719.

I.2. Klement Rimski ⁴

Klement u poslanici Korinćanima obrazlaže da je Bog postavio pokraj crkvene i svjetsku vlast. Izričito kaže da im Gospodin, po svojoj velikoj i neopisivoj moći, dao ovlast vladati, kako bismo priznavajući im od Njega podijeljenu slavu i čast služili, a da se ne protivimo na bilo koji način Njegovoj volji.⁵ Ovdje Klement pokazuje da nije samo dobro verziran u Starom, nego i u Novom zavjetu. Očito ovdje aludira na Pavlov tekst Rimljanima, gdje apostol naroda poziva da se svaka duša podlaže vlastima, “jer nema vlasti doli od Boga, koje postoje od Boga su postavljene. Stoga tko se suprotstavlja vlasti, Božjoj se odredbi protivi, koji se pak protive sami će na se navući osudu”.⁶ Kao i za Pavla tako i za Klementa vlast je božanskog porijekla, naravno uz pretpostavku da je zakonita i da je usmjerena na dobro.

I.3. Tertulijan⁷

Lojalnost kršćana prema državi osim Klementa Rimskog zahtijevali su i drugi oci. Ovdje je vrlo važno naglasiti da se traži lojalnost i prema kršćanstvu nenaklonjenim carevima i kraljevima, dakle lojalnost i prema onima koji su ih progonili. I za njih je ranokršćanska zajednica molila. O tome piše Tertulijan u svojim apologetskim spisima. Obrazlažući zašto Crkva za njih moli, on kaže da se u kraljevima poštuje Božja odluka, koja ih je postavila nad narodima. Još je konkretniji kad tvrdi, da kršćani znaju da su to upravo oni i da oni posjeduju što Bog hoće. Zato kršćani žele da

⁴ Prema Ireneju treći nasljednik sv. Petra a prema Tertulijanu od samog Petra postavljeni rimski biskup i papa, piše poslanicu Korinćanima poslije progona cara Domicianja, dakle, krajem 1. st. Povod pisanju ove poslanice treba tražiti u nekim nesporazumima i svadama u Korintu. Tamo se nekoliko “bezobraznih” ljudi usprotivilo crkvenim velikodostojnicima i protjeralo ih iz njihovih službi. Očito je “ustanak u Korintu” uzeo velikog maha, dok je samo malo ljudi ostalo uza svrgnute prezbitere. Upravo njih štiti Klement Rimski, koji nastoji odstraniti svade i tako otkloniti sablazan. U takvom kontekstu on zahtijeva vojničku poslušnost, jer je Bog sam stvoritelj reda u prirodi. Toga reda čovjek se ima držati i njemu se podložiti. Na tom temelju on dokazuje hijerarhijsko ustrojenje Staroga i Novoga zavjeta. Krist od Boga a apostoli od Krista. Usp. Poslanicu Korinćanima, 42. Oni postavljaju biskupe i dakone.

⁵ Usp. Poslanicu Korinćanima, 61,1. Prijevod prema: BKV, *Die apostolischen Väter*, Kempten-München 1918., str. 67.

⁶ Rim 13,1-2. Na ovo mjesto poziva se i Origen pravdajući božansku dimenziju vlasti, usp. *Contra Celsus*, VIII, 65. Usp. BKV, *Origenes III*, str. 380.

⁷ Prvim imenom Quintus Septimus Florens Tertulian, crkveni otac rodom iz Kartage, bio pravnik a kasnije crkveni učitelj.

se očuva ono što Bog hoće, a to im je kao veliki zavjet.⁸ Iz ovog teološkog kuta gradio je Tertulijan poštovanje prema carevima i obrazlagao potrebu molitve za njih, jer na taj način kršćani ispunjavu volju Božju. Istovremeno je upozoravao da kršćani ne smiju olako prihvaćati državne službe, jer su oni nosili lovorove vijence, što je mirisalo na poganstvo.⁹

I.4. Irenej

Možda najznačajniji teolog 2. st., rodom iz Male Azije, Polikarpov učenik i biskup Lyona, zaslužan za razotkrivanje prave gnoze, te pozitivno isticanje apostolskog nasljedstva, tvrdi da kraljevstva ovog svijeta ne pripadaju sotoni, nego Bogu. Sotona laže kad kaže, da ona pripadaju njemu. Ovdje Irenej očito parafrazira biblijsko mjesto Isusove kušnje u pustinji.¹⁰ Bog daje kraljevstva zemlje radi koristi narodima. On postavlja i kraljeve koji njima vladaju, neki na korist i pravednost naroda, drugi radi kažnjavanja a treći radi tlačenja kako neki i zaslužuju. Nad svima pak vlada pravedni Božji sud.¹¹

I.5. Origen ¹²

Jedan od najvećih i najplodnijih teologa Crkve piše o stavovima kršćana naspram državnim i vojnim službama, te o kultu careva. U misaonom dijalogu s Celsom, koji zagovara da i kršćani preuzimaju državničke službe, on upozorava da u svakom gradu pored državne uprave postoje i zajednice koje su utemeljene na Riječi Božjoj, pa preferira da sposobni moraju prvenstveno voditi te zajednice po načelima Božjih zapovijedi, a ne one državne. Ako, dakle, kršćani odbijaju državne službe, ne čine to radi izbjegavanja odgovornosti naspram građanskim dužnostima, nego da bi bili spremni prihvatiti božanske neophodne službe. Odgovarajući Celsu tvrdi da su kršćani dužni poštovati cara iako mu nije dana sva vlast na zemlji, iako kršćani ne dobivaju sve od njega, nego od Boga, komu se jedi-

⁸ Usp. BKV, *Tertulijan II, Apologetikum*, br. 32, str. 129. Zgodno zaključuje, ako je kršćanima zapovjedeno ljubiti i svoje neprijatelje, onda tko još postoji koga ga bi se moglo mrziti? Usp. *isto*, br. 37, str. 137.

⁹ Usp. *O vojničkom vijencu*, BKV, *Tertulijan II*, str. 257.

¹⁰ Usp. Lk 4,1-13; posebice redak 6.

¹¹ Usp. *Contra haereses*, V, 24, BKV, *Ireneus II*, str. 536-538.

¹² Umro 254. god. za vrijeme Decijeve progonstva, učenik Klementa Aleksandrijskog, učitelj i vođa katehetske škole u Aleksandriji, optužen za herezu otišao je u Cezareju 232. god., inspiriran biblijskim mjestom Mt 19,12 dao se kastrirati. Riječ je o ženidbi: "Ima nesposobnih koje ljudi onesposobiše. A ima nesposobnih, koji sami sebe onesposobiše poradi kraljevstva Božjega."

nom klanjaju.¹³ Ovakvi stavovi mogu se komprimirano sažeti u onoj biblijskoj: podajte caru carevo a Bogu Božje.¹⁴ Ako carevi zakoni ne bi bili moralni i usmjereni na dobro, onda bi moralno djelovali oni koji bi nastojali odstraniti takvog tiranina.¹⁵

I.6. Ambrozije

Jedan je od četiri velika zapadna crkvena oca. Živio je i djelovao u vrijeme kada je Crkva već izašla iz katakomba državne anonimnosti i na sva vrata ušla u društvenu javnost. Tu promjenu svjedoče činjenice da je Ambrozije smio oštro nastupati protiv stranke poganskog senata, još više da je prisilio cara Teodozija na crkvenu pokoru nakon krvoprolića 390. god. kod Soluna. U tim okolnostima položaj Crkve u društvu bitno je ojačao. Sada je Ambrozije mogao tvrditi da je car unutar Crkve a ne iznad Crkve. Zanimljivo da je život idealne države utemeljene na slobodi i ravnopravnosti gledao u slici pčela, gdje se točno zna što tko radi na dobro svih.¹⁶

I.7. Ivan Zlatousti¹⁷

U 24. homiliji Zlatousti, komentirajući Pavla u poslanici Rimljanima,¹⁸ dodiruje našu problematiku. Oslanjajući se na Pavla obrazlaže da se podanici kraljevstva imaju podložiti kralju poput slugu svome gospodaru. To kršćanin ima činiti s uvjerenjem da Krist uspostavlja svoje zakone, ne da bi srušio stare, nego da ih poboljša. Ovo vrijedi za sve kao zapovijed, ne samo za svjetovnjake, nego i za redovnike i svećenike.¹⁹

I.8. Augustin

Najveći kršćanski platonist, koji je oplodio teološko-filozofsku misao svoga i budućeg vremena, nezaobilazan je kad je riječ o ovoj temi. Njegova vizija korelacije Crkve i društva diferencirano je složena. U svome

¹³ Usp. *Contra Ceslus*, BKV, *Origenes III*, osma knjiga, str. 379-395, posebice 383 i 394. Vidi također prvu knjigu, br. 5, BKV, *Origenes II*, str. 10.

¹⁴ Usp. Mt 22,21.

¹⁵ Usp. *Origenes II*, prva knjiga, BKV, str.7.

¹⁶ Usp. BKV, *Ambrosius I, Exameron XIX*, str. 206; 218-222.

¹⁷ Carigradski patrijarh i jedan od četiri velika istočna crkvena oca, djelovao u 4. st. (umro 407.). Zbog radikalnih crkvenih reformi došao je u sukob s caricom Eudoksijom, svrgnut s patrijaršijskog trona i protjeran u progonstvo. Ostavio nam je svoje divne homilije.

¹⁸ Usp. Rim 13,1-10

¹⁹ Usp. Komentar poslanice Rimljanima, BKV, *J. Chrysostomus VI*, str. 161 sl.

djelu *De civitate Dei* najviše je obrađuje. Djelo je u biti apologetsko-dogmatsko-eschatološko, a ne političko kako bi se danas moglo olako pomisliti zbog prizvuka njegova naslova. Dok je Toma iz perspektive općeg dobra pozitivno vrednovao politiku kao stupanj blaženstva, Augustin ju na drugoj strani ne cijeni posebno a sebe ne smatra teoretičarom politike.²⁰ U djelu *O Božjoj državi* on polazeći od društvenosti kao konstitutivnog ontološkog načela ljudske naravi, a nasuprot konstatinovskoj viziji koja je gledala smisao Crkve u spašavanju Rimskog Carstva, ukorjenjuje Božju državu u njezinom eschatološkom usmjerenju i karakteru. Pri tome razlikuje sadašnju Božju državu od buduće Božje države, nešto poput putujuće i nebeske Crkve.²¹ Ne propušta naglasiti da obje njegove eklezijalne države čine jednu jedinstvenu stvarnost, koja postoji u dvije forme. U sadašnjoj Božjoj državi nalaze se i dobri i zli, kojima je dobro i zlo zajedničko.²² To potencirano ističe naspram donatistima, koji su propagirali odjeljenje svetih od nesvetih.²³

Veliki teolog razlikuje one koji su sada izvan Božje države na zemlji, za koje se nada da će jednog dana biti unutra i one koji su sada unutra u zemaljskoj državi a koji će biti izvan buduće Božje države na nebu. Svrha nebeske države je ili mir u vječnom životu ili vječni život u miru.²⁴ Dvije su države ovdje pomiješane a razlučenje će biti na posljednjem sudu. Božja država za Augustina kao vidljiva veličina istovjetna je s Crkvom. Crkvu on razlikuje od svijeta kao društvo. To su za njega dvije suprotstavljene države. U Božjoj državi žive izabrani a u društvu nepošteni. U prvoj se živi po Bogu a u drugoj po čovjeku.

Istu misao ističe slikom o dvije ljubavi, koje su stvorile dva grada.²⁵ Jedan je davlov a drugi je Kristov. Krist u Crkvi jednako je kao kralj u gra-

²⁰ Usp. Sergio COTTA, "Politika", u: Aurelije AUGUSTIN, *O državi Božjoj - De civitate Dei*, svz. I., KS, Zagreb 1982., str. CXXIX. Drugi svezak isti izdavač objavio je 1995., a treći 1996. god. Tim izdanjima služio sam se u svim navodima *De civitate Dei*.

²¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium* (LG), 49, 50.

²² Usp. *De civitate Dei*, 1, 8. i 35.

²³ U sukobu s donatistima opravdavao je miješanje države u korist katolika, jer je bilo i nereda. Smatrao je da je zadaća bogobojaznih kraljeva ustati protiv donatista kao i protiv svakog drugog zločina, upravo zato jer su katolici. Kada su katolici trpjeli progona od heretika, nije to bilo zbog krivovjerja, nego zbog katoličke istine. Usp. Pismo donatistima, BKV, *Augustin IX*, str. 414. Sličnu misao ponavlja i u pismu Dulcitijs, usp. BKV, *Augustinus X*, str. 233.. Država se ima skrbiti ne samo za vremensko, nego i za nadvremensko dobro svojih podložnika. Usp. Drugo pismo Macedoniju, BKV, *Augustinus X*, str. 118.

²⁴ Usp. *De civitate Dei*, 19, 11.

²⁵ Ovakvu sliku preuzima i Drugi vatikanski koncil. On govori da su kršćani članovi obadvaju gradova. Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes* (GS), 43. Onaj zemaljski treba biti utemeljen u Bogu, usp. LG, 46. Onaj nebeski ljudi trebaju otkrivati, usp. LG, 50.

du. Grad Božji za njega je jednako dom Božji, hram Božji, država Božja. Zemaljskom gradu treba samo rođenje a nebeskom i preporođenje. Kristov grad je progonjen od davlova grada. Zemaljski grad, strukturiran je na ljubavi prema sebi a nebeski na ljubavi prema Bogu. Prvi traži slavu od ljudi, a drugom gradu je najveća slava sam Bog. U prvom gradu žudnja za vladavinom vlada knezovima njegovim kao i narodima, a u drugome služe jedan drugome u ljubavi, pretpostavljeni savjetom i podređeni posluhom. Prvi u svojim moćnicima ljubi svoju snagu, drugi kaže Bogu svojem: Ljubim te, Gospodine, snago moja.²⁶ Augustin nedvojbeno upozorava da je veća sreća živjeti u slozi s dobrim susjedom, negoli opaka susjeda podjarmiti ratujući s njim. Ističe da je opaka želja htjeti imati nekoga da ga mrziš ili da ga se plašiš, kako bi mogao imati koga pobijediti.²⁷

Dva grada prema Augustinu predstavljaju dva biblijski utemeljena društva. Stanovnik zemaljskoga je Kajin, a stanovnik nebeskoga je Abel. Nebeski je grad grad svetih u visinama, iako on ovdje rada svoje građane, po kojima hodočasti dok ne stigne vrijeme njegova kraljevstva. Taj grad je prekriven stanovitom sjenom a izražen proročkom slikom. Zemaljski grad postaje slikom nebeskog. Zemaljskom gradu pripisuje dvije svrhe. Prva je pokazivati njegovu prisutnost ovdje, dok druga naznačiti nebeski grad. Svrha zemaljskoga je više naznačiti negoli uprisutniti na zemlji. Građane zemaljskog grada rada narav izopačena grijehom, a građane nebeskog grada rada milost što oslobada od grijeha.²⁸ Stoga je i jednom i drugom gradu zajednička uporaba materijalnih dobara za ovaj smrtni zemaljski život, ali svrhu uporabe svatko ima svoju i uvelike je različita. Život nebeskog grada je na hodočasničkom putu kao zatočen kroza zemaljsko, koje ima svoje zakone a nebeski zakon je Božja volja, po kojima samo Bogu pripada dužno štovanje (latrea). Zbog različitosti svrhe zakona zemaljski građani su postali teret onima koji drugačije misle, a ovi su morali trpjeti od njih srdžbu, mržnju i žestoke progone. Nebeski zakon poziva građane svih naroda i okuplja ih u društvo tudinaca svih jezika, bez obzira na razlike njihovih običaja, zakona, ustanova i ništa ne dokidajući, nego dapače čuvajući sve njihove različitosti u zemaljskom skladu i miru, ako to ne priječi vjeru, koja naučava da treba štovati jednoga najvišega i pravoga Boga. Augustin poziva kršćane da su kao članovi budućeg nebeskog grada dužni poštivati zakone sadašnjeg zemaljskog grada.²⁹ Na drugom mjestu kaže da je slugama Kristovim naredeno da trpe državu, makar i najgoru i najopakiju.³⁰

²⁶ Usp. *De civitate Dei*, 14, 28.

²⁷ Usp. *isto*, 4, 15.

²⁸ Usp. *isto*, 15, 2.

²⁹ Usp. *isto*, 19, 17.

³⁰ Usp. *isto*, 2, 19.

Crkva se u ovom opakom svijetu preko sadašnjeg poniženja sprema za buduću uzvišenost. Ona se odgaja ubodima straha, mukama bola, nevoljama napora, pogibeljima kušnja. Ona se raduje jedino nadi, kada se zdravo raduje. Mnogi odbačeni miješaju se s dobrima i oboji se okupljaju kao u evandeoskoj mreži. Oboji su u svijetu kao u moru. I jedni i drugi izmiješani plivaju okruženi mrežama, dok se stigne do obale, gdje se zli odvajaju od dobrih.³¹

Davao, knez bezbožnoga grada vodi rat protiv Božjega grada što hodočasti ovim svijetom, jer svi koji hoće pobožno živjeti u Kristu Isusu bit će progonjeni. Takav je put kojim Crkva napreduje na hodočašću ovim svijetom. Sažeto rečeno, između progona svijeta i utjeha Božjih. Ovdje Augustin aludira ne samo na progone izvana, nego i na udarce iznutra, poput krivovjerja, šizmi, hereza i slično.³²

Augustin promatra ljubav kao kriterij odnosa prema Bogu, sebi i bližnjemu. Na ljubavi temelji ontološki mir sa svakim čovjekom. Ljubav standardizira odnos prema drugome. Prvo načelo je nikomu ne škoditi a drugo svakome pomoći. Po poretku bilo naravi bilo društva kršćanin je u prvom redu obavezan brinuti se o svojim.³³ Kršćanin ne treba ljubiti čast ili moć u ovome svijetu. Naglašava da je potrebno moliti za kraljeve i velikaše zemaljskog grada.³⁴

Polazeći od pojmova narod, država, pravo i pravednost zaključuje da ako je država stvar naroda, te ako nema prava tamo gdje nema nikakve pravde, to onda nedvojbeno znači da tamo gdje nema pravde nema ni države.³⁵

2. Crkva i društvo u svjetlu Drugoga vatikanskog koncila

2.1. Lice Crkve iz katoličke perspektive

Crkva nije obična institucija crvenog križa ili humanitarna udruga, niti obično građansko društvo, nego je živi organizam povezan unutarnjim kohezionim djelovanjem različitih karizmi Duha. Upravo to želi izraziti

³¹ Usp. *isto*, 18, 48.

³² Usp. *isto*, 18, 51.

³³ Usp. *isto*, 19, 14.

³⁴ Usp. *isto*, 19, 26.

³⁵ Usp. *isto*, 19, 21. Augustinova vlastita definicija naroda glasi: "Narod je skup razumnog mnoštva udružen složnim zajedništvom u stvarima koje ljubi." Vidi: *isto*, 19, 24. Kakav je koji narod, treba dakle vidjeti one stvari koje ljubi.

pojam "communio",³⁶ jedan od ključnih pojmova Drugoga vatikanskog koncila o Crkvi, što znači i zajednica i zajedništvo. "Communio" nije prvenstveno pitanje strukture Crkve, nego same biti i tajne Crkve. Crkva je simbioza i "communio" božanskog i ljudskog, nebeskog i zemaljskog, svetog i grešnog, nevidljivog i vidljivog.³⁷ Zbog ljudskog, zemaljskog, grešnog elementa Crkva se treba uvijek čistiti, "semper purificanda", što je već sv. Bernard isticao a Drugi vatikanski koncil potvrdio.³⁸

Katolička Crkva naučava da je ovako shvaćeno zajedništvo Crkve predznak, model i prototip zajedništva svih ljudi i svih naroda.³⁹ Kao takva Crkva je nositeljica nade u svim vremenima, kulturama, strukturama i društvima. Zato je Kristova Crkva mjesto, topos gdje djeluje od Krista poslani Duh. Stoga je ona osim naravnoga i nadnaravno zajedništvo, te nije samo ljudska institucija ni careva, ni kraljeva, ni političara, ni UNO-a, OHR-a, OSCE-a, ni SFOR-a, ni KFOR-a, pa ni društvo samo biskupa ili episkopa, patrijarha ili papa, iako oni u njoj imaju konstitutivnu eklezijalnu ulogu. Samo tako shvaćena Crkva je znak i oruđe, riječ i sakrament svijetu i društvu.

Crkva nema svoj "raison d'être" u samoj sebi. Njezin smisao je samo u kontekstu drugih, to jest svijeta ili društva, komu treba biti svjetlo što svijetli, grad na gori, kvasac, duša ljudskog društva.⁴⁰

2.2. Crkva u svijetu - njezina zadaća i uloga

Crkva je snagom koncilskog duha Drugoga vatikanskog sabora pozvana "da bude u srcu svijeta i da navijesti siromašnima Veselu vijest, potlačenima oslobođenje, ojađenima radost".⁴¹ Ona poziva ne samo pojedince da se obrate svome Bogu, nego i kao savjest društva obraća se tom društvu, te tako vrši svoju proročku ulogu neprestano skrbeći se za vlastitu obnovu.⁴² Pri tome je ona svjesna s jedne strane svoje odgovornosti u

³⁶ Pojam je filološki izveden od latinske imenice "communio" što znači zajednica i zajedništvo. Isto tako postoji i istoimeni glagol "communio" koji znači utvrditi, ograditi, braniti, osigurati. Iz istog korijena proizilazi da je zajednica na nečemu utvrđena, utemeljena i osigurana grupa ljudi. Lat. izraz "communio" jest sinonim grčkog pojma "koinonia", što u svom izvornom smislu znači sudionništvo (participatio).

³⁷ LG, 8.

³⁸ LG, 8.

³⁹ Misli o Crkvi kao "communio" vidi kod W. KAPSER, *Theologie und Kirche, Kirche als "Communio"*, 1987., str. 272-290; nadalje kod R. AHLERS, "Eucharistie", u: *Ecclesia a sacramentis*, 1992., str. 13-25.

⁴⁰ Usp. GS, 40.

⁴¹ Usp. III. Sinoda biskupa, "Pravda u svijetu", Dok. 35, KS, Zagreb 1972., str. 36.

⁴² Usp. III. Sinoda biskupa, "Ministerijalno svećeništvo", Dok. 35, KS, Zagreb 1972., str. 20.

svijetu, s druge strane svoje nemogućnosti otklanjati nepravde iz svijeta, jer sama nema adekvatnih mehanizama.

Usmjerena prema svijetu ona naviještajući Krista otkriva svijetu svoje pravo lice. Ona čovjeku donosi utjehu da Bog nije njegova prijetnja, nego prijatelj; da sveto i magijsko nije isto; da čovjek ne živi samo od "jedne i svete" materije; da sve desakralizirano nije za čovjeka spasonosno; da je "biti" za čovjeka veće od "imati"; da znanost nije objava itd.

Iz rečenoga je jasno da Crkva iako nije od svijeta ali je u svijetu, i mora voditi dijalog sa svijetom radi čovjeka.⁴³ U vrijeme planetarnog dijaloga i totalne globalizacije Crkva mora biti u dijalektičko teološkom odnosu i dijalogu sa svijetom i njegovim institucijama, tenzijama, nevoljama, potrebama. Ona ispituje znakove vremena i tumači ih.⁴⁴ U našem vremenu i prostoru to je silan izazov za Crkvu. Ona bi uistinu trebala biti "savjest društva".⁴⁵

2.3. Čovjek između Crkve i države

Središte sveg zalaganja Crkve jest dakle čovjek, koji je nešto jedno i cijelo, s tijelom i dušom, srcem i savješću, razumom i voljom.⁴⁶ Ona se zalaže za osobnost čovjeka, pred kojim se otvara put slobode ili ropstva, napretka ili nazatka, blagostanja ili siromaštva, ljubavi ili mržnje.⁴⁷ Crkvi ne smije biti svejedno kojim će putem čovjek krenuti.

Crkva nije samo eshatološki orijentirana. Imajući u vidu svoje vjersko poslanje u svijetu ona sudjeluje u izgradnji ovozemaljskog humanog društva, iako je od prosvjetiteljsva, a posebno u komunističko-ateističkom vremenu, prošireno mišljenje da to ima "ex offio" raditi isključivo država. Mislim da Crkva treba prvo prepoznati svoje poslanje svijetu a onda izboriti svoje mjesto u izgradnji humanog društva, ne identificirajući humanizam s vjerom, jer društvo i Crkva imaju zajednički subjekt, a to je čovjek. U svojoj ljudskoj biti on se ostvaruje kako na kulturnom tako i na radnom, to jest religioznom i kulturnom, vjerskom i državnom polju. U čovječjoj naravi dodiruje se izvanjski svijet i njegova nutrina, društvo i Crkva. On se doživljava i ostvaruje u svim pogledima u svijetu kao svojem "drugom ja" ali isto tako i u Bogu kao svome ishodištu. Zato je on spona neba i zemlje, duhovnoga i materijalnoga, prirodnog i natprirodnog. Pričvršćen

⁴³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Christus Dominus*, 13.

⁴⁴ Usp. GS, 4.

⁴⁵ Usp. III. Sinoda biskupa, "Ministerijalno svećeništvo", str. 20.

⁴⁶ Usp. GS, 3.

⁴⁷ Usp. GS, 9.

je za vrijeme a teži vječnosti, razapet između tijela i duše, između vanjštine i nutrine. On se ostvaruje u društvu i državi kao i Crkvi, a te stvarnosti se susreću i dodiruju u čovjeku. On je istovremeno član kako države tako i Crkve a u sebi ostaje nedjeljiv, jer nema dva života.

Izvorna misija Crkve nije u biti ni političke, ni ekonomske, niti prvotno socijalne naravi, nego najizvornije religioznog reda.⁴⁸ Ali snagom svoga temeljnog usmjerenja prema čovjeku ona ima promicati sve ono što koristi i pomaže čovjeku, naravno ne ugrožavajući njegovu duhovnu stranu. U tom duhu preporuča papa Ivan Pavao II. u svojoj poruci francuskim biskupima od 13. veljače 2005. suradnju države i Crkve na dobrobit građana. On poziva katolike, poštujući laičnost države, da budu aktivni na svim društvenim područjima, te posvuda svjedoče vrednote evanđelja, a državu da poštuje religijsko opredjeljenje svojih građana.⁴⁹

2.4. Odnos države prema Crkvi

Svakako da ovaj odnos u mnogome zavisi od političkog sustava određene države s jedne strane, te od unutarnjeg i vanjskog ustrojstva same vjerske zajednice ili Crkve i njezine dogmatske teologije o Bogu, zajednici i vjeri s druge strane. Crkva nije po svojoj naravi i poslanju vezana ni uz koji posebni oblik kulture ili društvenog i državnog uređenja. Ona nadilazi te kategorije.

No, često su države nastojale dovesti Crkve i vjerske zajednice u ovisan ropski položaj služiteljice državnim interesima, koje je moguće iz perspektive različitih vjerskih zajednica različito tumačiti. Treba isto tako reći da se ni vjerske zajednice nekada nisu tome opirale, pa su se lako dale zavesti i zloupotrijebiti. To se ostvarivalo ideologizacijom ili politizacijom vjerskih zajednica i Crkava. Takav odnos nije vodio prema zdravoj, nadopunjujućoj suradnji, nego sukobu religije s političkim sustavom, te distanciranju vjerskih zajednica i Crkava od društvenih tokova. Isto tako treba napomenuti da su postojali klerikalni modeli i postoje i dan danas teokratski uređeni državni sustavi u kojima dolazi do potpune identifikacije profanog i sakralnog, gdje su vjerski zakoni ujedno i državni, gdje su du-

⁴⁸ Usp. GS, 42, 76. Ovaj dokument Drugoga vatikanskog koncila obrađuje temelj i položaj čovjeka u suvremenom svijetu, Crkvu i čovjekov poziv, dostojanstvo ljudske osobe, ljudsku zajednicu, ljudsku djelatnost u svijetu, zadaće Crkve u suvremenom svijetu, promicanje dostojanstva braka i obitelji, kulturnog napretka, ekonomsko-socijalni život, život političke zajednice, promicanje mira i izgradnja zajednice naroda, te zaključak.

⁴⁹ Usp. "Papina poruka francuskim biskupima", u: *Slobodna Dalmacija* od 14. 2. 2005., str. 5.

hovne vode ujedno i državni poglavari. Rekli bismo sažeto: niti izolacija, niti identifikacija.

Ni jedan od povijesnih modela odnosa nije se pokazao kao savršen ali se čini da zdrava odvojenost ali ne odbojnost države od vjerskih zajednica, u nekoj međusobnoj, dinamičkoj, nadopunjavajućoj dijalektici i zdravoj oprečnosti, omogućuje za čovjeka najplodniju suradnju dviju samostalnih institucija. Dvije stvarnosti su u sebi odvojene i za sebe i svoje područje autonomne: država za profano a vjerske zajednice i Crkve za duhovno. Čovjek se prema obadvjema zajednicama ima odnositi odgovorno, te pružati, biblijski parafrazirano rečeno, caru što je carevo, to jest državi što je državno a Bogu što je Božje, ili vjerskoj zajednici što je vjersko, Crkvi što je crkveno.⁵⁰ Odvojenost se ne smije tumačiti isključivanjem vjerskih zajednica i Crkava iz društvenih tokova kada je u pitanju opće dobro. Odnos države prema vjerskim zajednicama i Crkvama najbolje manifestiraju vjerske slobode i pravni status vjerskih zajednica i Crkava u određenom državnom sustavu, koji npr. u BiH zakonski nije bio reguliran od 1976., a 2004. god. donesen je novi zakon koji još nije stupio na snagu.

2.5. Crkva i državno-političke zajednice

Crkva u biti nema ni svoju kulturu, ni svoju ekonomiju, a niti svoju politiku, ali ima svoju etiku i moralku po kojima vrednuje bilo koju politiku, kulturu, ekonomiju. Cilj Crkve ne smije biti politika, nego evanđelje inkulturirati i u politiku, kulturu, ekonomiju. Ona nema svojih političkih stranaka. Klericima se ne preporuča "baviti se svjetovnim stvarima", djelovati u politici, ni političkim strankama, ona kaže "za vremenite stvari" neka se skrbe laici kojima je "svjetovna narav vlastita i posebna".⁵¹ Crkva u svojoj biti mora ostati apolitična ali se mora snagom svoga poslanja "miješati i u politiku" kad je u pitanju obrana temeljnih ljudskih prava i opće dobro⁵² a iznad svega spas duša. Crkva kao "savjest društva" ne mo-

⁵⁰ Usp. Rudolf BRAJČIĆ, "Odnos između Crkve i države", u: *Obnovljeni život* 28 (1973) 2, 105-114. Biblijsko mjesto Mt 22,21.

⁵¹ Usp. LG, 31. Crkveni zakonik izričito zabranjuje klericima preuzimanje javnih službi koje povlače sa sobom sudjelovanje u vršenju građanske vlasti (usp. kanon 285, § 3); dalje zabranjeno im je aktivno se uključivati u političke stranke, kao i u vodstvo sindikalnih udruženja, osim ako to prema prosudbi nadležne crkvene vlasti traži zaštita prava Crkve ili promicanje općeg dobra (usp. kanon 287, § 2). Opet imamo primjera da je, recimo, javnost Istočnog Timora tražila da se njihov biskup Bello kandidira za predsjednika te zemlje, ili slično u Kamerunu.

⁵² Definicija pape IVANA XXIII. u enciklici *Mater et magistra*: Opće dobro obuhvaća sumu svih uvjeta društvenog života, kroz koju ljudi mogu lakše i bolje ostvariti svoje vlastito savršenstvo. Usp. AAS, 53 (1961), 417.

že u politici zastupati makijavistička načela, po kojima bi za stvaranje jake vlasti bila dopuštena sva sredstva neovisno od moralnih načela.⁵³ U takvim i sličnim situacijama ona diže svoj glas radi obespravljenog čovjeka s kojim je pozvana dijeliti radost i nadu, žalost i tjeskobu svoga vremena.

Katolička Crkva na ovim prostorima poslije pada komunizma naslijedila je opterećene odnose prema državi, koja joj nije bila niti partnerski niti prijateljski naklonjena. Naprotiv, bio je to odnos progona, koji je s vremenom prerastao u odnos "hladnog rata i blokovskih pozicija", gdje se Crkvu stjeralo u "mišju rupu" njezinih crkvenih zidina ili dvorišta. Poslije izlaska iz "egipatskog ropstva" taj odnos nije mogao biti saniran a već su ratni sukobi opteretili odnose prema novonastalim državama.

Crkva se iz katoličke perspektive gledano, ne može poistovjetiti ni s jednim narodom, niti s bilo kojom političkom ili državnom zajednicom, niti se vezati uz jedan politički sustav. Takav stav omogućuje joj da beskompromisno nastupa protiv nepravde i nasilja, protiv bilo čije samovolje vlasti pojedinca ili stranke, da zastupa prava manjina i traži njihovu zaštitu.

Zajednička uloga i Crkve i države jest formiranje miroljubiva, poštena i savjesno odgovornog čovjeka i humanog društva. U tome su one partneri. Zato Crkva očekuje od države i političkih struktura da joj se prizna javni status u zalaganju oko općeg dobra. Očekivanje ne znači pasivno čekanje ili neku milostinju od države. To je njezino poslanje i usmjerenje prema čovjeku. Zato se Crkve i vjerske zajednice moraju više aktivno boriti za svoj prostor u javnosti. U tom smislu Crkva s pravom očekuje ozbiljne partnerske odnose s državom za dobro čovjeka, ne samo nepodmetanje klipova, nego moralnu i materijalnu pomoć, bez gubljenja svoje autonomije ili ograničenja svoje slobode, bez dodvoravanja. To se tiče pogotovu odgoja u školstvu, pristupa javnim medijima s mogućnošću zalaganja oko formiranja javnog mišljenja, djelovanja u vojsci, policiji, zatvorima, bolnicama... Crkva može i mora moralno potpomagati onu državu koja garantira svima jednakopravno temeljna ljudska prava, pravdu, naobrazbu, posao, zdravstvenu skrb itd. Time Crkva ne prejudicira nikakav državni model. Ona propovijeda onaj model društva koji je sadržan u molitvi "Očenaš", model koji isključuje svako nasilje, model velike obitelji naroda koja životvorno svjedoči temeljna ljudska prava, koja funkcionira kao pravna država, u kojoj je na djelu bratska pravda, solidarnost i tolerancija, praštanje i pomirenje, bez ikakve diskriminacije.

⁵³ Tako nazvana po Nikoli Machiavelliju (1469.-1527.) koji je u knjizi *Vladar* 1513. god. zastupao takva načela.

2.6. Crkva i nacija

Ovim dotičem vrlo senzibilnu temu. Treba razlučivati pojmove: narod, etnos, nacija, nacionalan i nacionalistički. Naciju kao pojam nije lako definirati. Dakle, ne postoje znanstveno prihvaćeni kriteriji njezina definiranja. Za neke je nacija “samo onaj narod koji je dosegao stupanj vlastite samosvijesti i svijesti interesnog zajedništva”.⁵⁴ Pojam nacionalnog pre-rasta u nacionalistički, kada prelazi granice općeg ljudskog, kršćanskog, demokratskog, civiliziranog svijeta, kada postaje jednoumlje usmjereno protiv drugog i drugačijeg. S druge strane, lagano je nešto u sebi pozitivno nacionalno ispolitizirano predstaviti kao nacionalističko. Neki obadva značenja izražavaju jednom riječju “nacionalizam”, pa u njemu razlikuju legitimni (prihvatljivi) i agresivni (neprihvatljivi).⁵⁵ Carlton J. H. Heyes tvrdi da je nacionalizam stupio na mjesto religije u 19. i 20. st. Prema njemu nacionalizam pokazuje pseudoreligijske elemente: nacionalnoj zastavi klanja se kao svetinji; himna se pjeva kao Te Deum; masovni mitinzi postaju kao procesije ili kao religiozne svečanosti.⁵⁶

Kad je u pitanju temeljni odnos Crkve i nacije, onda možemo govoriti o dvije struje. Jedni takav odnos potpuno negiraju. Za njih su to nespojive stvarnosti. Zato Crkvu treba apsolutno denacionalizirati. Druga struja ide u pravcu poistovjećivanja Crkve i nacije čak dotle da osobna vjera biva profanizirana, nacionalna Crkva privatizirana a institucijski politizirana.⁵⁷

Iako s pravom postoje nacionalne države,⁵⁸ ne postoji nacionalna Katolička Crkva. Katoličkoj Crkvi u BiH daleko u najvećoj mjeri pripadaju Hrvati. To naša Crkva niti može niti želi nijekati. Ne daj Bože, da bi se toga sramila. Stoga je logična, razumljiva i opravdana određena srodnost i blizina Crkve hrvatskom narodu. Iako je hrvatski narod u BiH kroz cijelu svoju povijest bio upućen na Katoličku Crkvu i Crkva u BiH na taj narod, riječ je o dva u sebi bitno različita i autonomna područja, koja se isprepliću i u skoro istim ljudima susreću. Zbog povijesno-pograničnog

⁵⁴ Tako definira naciju Špiro MARASOVIĆ, “Crkva i nacija”, u: F. TOPIĆ (prir.), *Teološke teme*, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo 1991., str. 298.

⁵⁵ Npr. Jacques le GOFF, u intervju s Mirkom Galićem. Vidi: *Nedjeljna Dalmacija* od 15. prosinca 1993., str. 33.

⁵⁶ Usp. *Essays on Nationalism*, New York 1928., str. 107-109.

⁵⁷ Usp. Špiro MARASOVIĆ, *nav. čl.*, str. 294.

⁵⁸ Usp. Ivan XXIII, Enciklika *Pacem in terris*, u: H. DENZINGER - P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoredu*, Đakovo 2002., br. 3989, str. 771. Papa ističe da ima i onih naroda koji žive u sklopu drugih nacionalnih država, pa osuđuje kao neopravdano i nepravedno svako nastojanje da se ugrozi njihov rast i snaga, pogotovu ako je usmjereno na njihovo istrjebljenje.

položaja i suprotstavljanja kultura i tradicija došlo je na ovim prostorima do svojevrsne identifikacije Crkve s nacijom i nacije s Crkvom. Ovdje nije nevažno naglasiti da takva identifikacija ne prati samo Katoličku Crkvu. Možda je ona donekle posljedica još veće identifikacije Crkve i nacije kod drugih. Zbog takvih identifikacija pripadnost Katoličkoj Crkvi za mnoge je na našim prostorima značila "sui generis" pripadnost hrvatskom narodu, iako ne mora značiti i ne znači, da je svaki Hrvat katolik a svaki katolik na ovim prostorima "eo ipso" Hrvat. Ipak je katoličanstvo u BiH postalo prepoznatljivi "signum" hrvatstva, a hrvatstvo katoličanstva u BiH. Ta identifikacija sama po sebi nije ali, u određenim povijesnim okolnostima može biti negativna.

Visoka isprepletenost nacionalnoga i religioznoga može u sebi nositi eksplozivnu opasnost političke religije i religiozne nacije. Ta simbioza u teškim vremenima olakšava zlorabljenje crkvenog u nacionalne pa čak i u nacionalističke ciljeve.⁵⁹ Poučena iskustvom ovoga rata Crkva treba još diferenciranije definirati svoj odnos prema naciji, kao i mjesto te ulogu nacije u njezinom poslanju. Pri tome ona ima na umu da je crkvenost iznad nacionalnosti, da je univerzalno iznad partikularnog, što ne treba miješati ali što ne treba ni silom razdvajati, jer partikularno je dio univerzalnog. Crkva je snagom svoje univerzalnosti i partikularnosti otvorena za dvostruki ili pluralni identitet.

Ova perspektiva određuje u bitnome stav jedne mjesne Crkve prema vlastitoj naciji koja je mahom čini i u kojoj ona djeluje. Njezino poslanje ne iscrpljuje se samo u tom nacionalnom krugu. Crkva je puno širi pojam, šira zajednica od nacije. I druge nacije su dio jedne, svete, apostolske i općekatoličke Crkve. Ne smije se zaboraviti temeljno da Crkvu ne konstituira nacija, nego krštenje. Crkva duhovno ne živi od nacije ali živi unutar nacije i mnogim nacijama. Crkva i nacija ne poklapaju se, ali se preklapaju, tj. prožimaju. Zato se ne smije s njom u svemu poistovjetiti što je često opasnost za jednonacionalne crkvene zajednice. Crkva se ne smije dati apsolutno "nacionalizirati".⁶⁰ Crkva nije mitsko tijelo nacije, nego Mi-

⁵⁹ Katolička Crkva u BiH ni u najtragičnijim razdobljima rata nije zbog svoje hrvatske svijesti i ljubavi prema hrvatskom narodu raspirivala mržnju prema drugim nacijama ili religijama. Ona je pozivala i pripadnike hrvatskog naroda i Katoličke Crkve na poštivanje temeljnih prava svakog čovjeka, dostojanstva drugoga u njegovu različitom identitetu. U to se može uvjeriti svatko, tko je spreman i samo površno prelistati bar jednu od desetina knjiga u kojima su objavljeni dokumenti, protesti i pozivi katoličkih biskupa. Npr. Velimir BLAŽEVIĆ, *Katolička crkva i rat u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1998.

⁶⁰ Usp. Špiro MARASOVIĆ, *nav. čl.*, str. 309.

stično Tijelo Kristovo.⁶¹ Ona se inkulturira i živi u naciji,⁶² ali ona je iznad nacije i u njoj mora živjeti Krist.

Umjesto zaključka

Promišljanja Drugoga vatikanskog koncila o korelaciji Crkve i svijeta, društva, države i slično, nisu nešto posve novo, nego su duboko ukorijenjena u mislima i stavovima ranokršćanskih pisaca, apolegeta i otaca. I na ovom području zorno se vidi da se Sabor vraća izvorima.

Crkva nije obično društvo. Društvo nije Crkva. Oba pojma stoje u zdravoj korelaciji. U nekim područjima su kompaktibilne a u nekim nekompaktibilne stvarnosti. Crkva bi trebala biti svjetlo, sol, i kvasac društva. Njezin je primarni cilj navještaj evanđelja i spasenje čovjeka. Ona bi trebala društvu otkrivati transcendentnu dimenziju.

Crkvu i društvo ne treba suprotstavljati ali niti identificirati. Za obje strane, a pogotovu za čovjeka na kojega su obadvije institucije usmjerene, najbolji je put međusobnog uvažavanja a nipošto isključivanja. Društvo ne bi smjelo biti anticrkveno, niti antiklerikalno a Crkva ne smije biti antidruštvena. Ona surađuje sa svim društvenim sustavima, ali ne robuje ni jednom i ne podržava ni jedan bezuvjetno. Niti bi Crkva trebala bježati od države niti bi država trebala podčinjavati Crkvu. Obadvije stvarnosti susreću se u čovjeku koji je slika Božja.

RELATIONS OF CHURCH AND SOCIETY IN THE COUNTRIES ISSUED FROM FORMER YUGOSLAVIA, WITH SPECIAL REFERENCE TO ETHNICITY

Summary

This is an enlarged version of a conference given by the author in Belgrade. He presents the teaching Vatican II on correlation of the Church and world, society, state as it is rooted in doctrine of early Christian authors, the apologists and the Church fathers. He states that in this area the Vatican II has returned in a creative way to ancient Christian sources.

⁶¹ Usp. *isto*, str. 308.

⁶² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes*, 31; LG, 13.

The Church is not simply society nor vice versa, but they can and should be properly related. The Church is in the world, but its mission is to be light and leaven of the world by proclaiming the Gospel of Christ and serving as sign and instrument of salvation. In performing faithfully its religious mission, the Church reveals to individuals and to human society transcendental dimension of human person.

Church and society should not be opposed nor identified. Since they both serve individuals and community, they can best contribute toward common good of all citizens by mutual respect and cooperation. Civil society should not act against the Church nor be anti-clerical and the Church should not act against positive streams in human society. Through its individual believers and institutions the Church can cooperate with different social systems, but it should not be enslaved or misused by social or political structures. Existence of nation states is legitimate, but there is no national Catholic Church. In Bosnia-Herzegovina and in Croatia Catholic and ethnic identity do coincide in many ways, but religious and ethnic affiliation remain different and autonomous. Enriched by tragic experience of 1991-1995 war in Bosnia-Herzegovina, the Catholic Church in this country should more carefully define its relation to ethnic interests and needs of majority of its members who are ethnic Croats.